

Dutkansearvi dieđalaš áigečála

Volume 6, Issue 1, 2022

Spešiála nummir / Special issue

Kulturárbi otnábeaivvi geavadagain / Indigenous cultural heritage in current practices

Buvttadeaddji / Publisher

Sámi giela ja kultuvrra dutkansearvi / Sámi Language and Culture Research Association

Váldodoaimmaheaddjit / Editors

Hanna Guttorm & Irja Seurujärvi-Kari

ISSN 2489-7930

Sámi dutkama máttut: sámi metodologalaš jurddašeami ovddasvázzit

Irja Seurujärvi-Kari

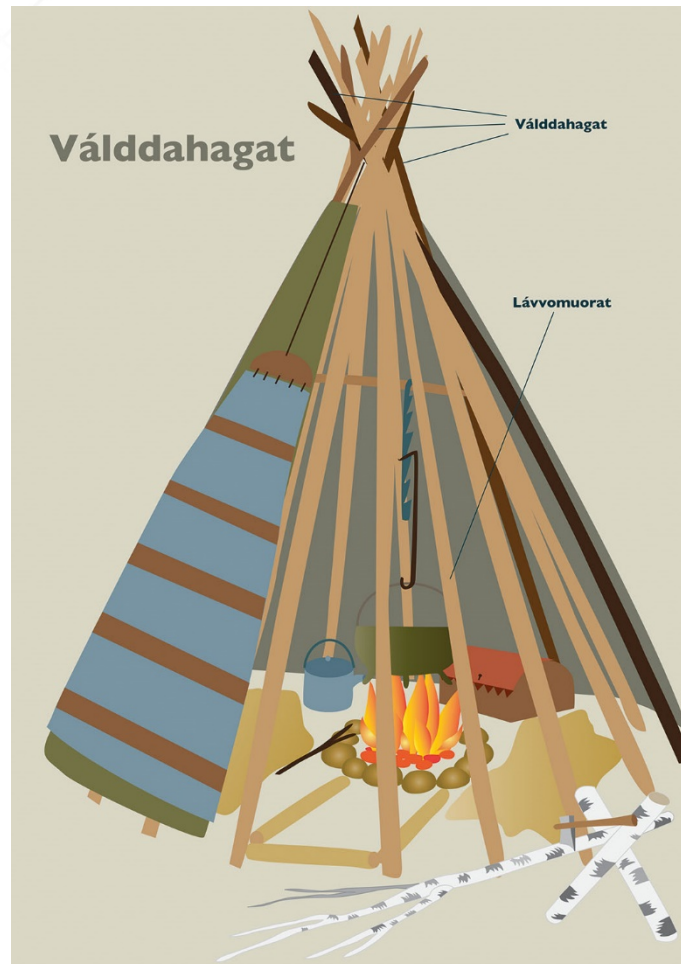
Háliidan vuos giitit iežan mielčálli Jelena Porsangera, geainna guorahalaima sámi dieđalaš metodologalaš historjjá ja dan máttuid. Munno gažaldahkan lei: Mo sámi metodologalaš jurddašeapmi bohciidii? Geat leat dan máttut? Nugo munnoge dutkamuš maiddá sámi metodologalaš jurddašeapmi lea bohciidan guhká dassá sámiid dilis ja dilálašvuodain ja eallimis sámiiguin sámi árbevirolaš guovllus sihke sámiid ja sin ealáhusaid dovdamis.

Moai välljiime dihto pioneraid njealje čuodi jagi áigodagas, 1700- ja 1800-loguin gitta 1970-logu rádjái dasságo Davviriikkalaš sámi instituhtta vuodđuduvvui jagis 1974. Moai háliidetne dainna guhkes áigodagain čájehit sámi metodologalaš historjjá dassá go sámi dutkan institutionaliserejuvvui. Munnuide dát pionerat leat sámi dutkamuša máttut, daningo sii leamašan munno ovdagovvan oahpahas ja dutkamis logiid jagiid áigge. Munno máttut leat fámuidahtán, eai dušše munno, muhto oppa sámi servodaga ja báikkálaš servošiid ja váikkuhan váldeoktavuodaid rievdamii servodagas ja akademias.

Sámi jurddašeaddjiid välljen lea ráddjejuvvon daidda olbmuide, geain lea buorre sámegiela diehtu, geat leat ollašuhtán sámi perspektiivva iežaset bargguin, vaikko sii eai artikulerenge nugo mii otná beavve. Sii erenoamážit čájehedje sámi dieđu árvvusatnima, mii iešalddes lea oassi dán beavve álgoálbmot metodologijain. Sámi diehtu lea seilon eanemustá njálmmálaččat, ja pionerat lihkestuvve jorgalit njálmmálaš dieđu čállon hápmái; vel otná beavvege dát sámiid ja eará álgoálbmogiid viiddis njálmmálaš árbbi jorgaleapmi lea okta stuorámuš hástalusain álgoálbmotdutkanis.

Munno metodologalaš jurdda lea visuáliserejuvvon dán kapihtalis lávvu metodain. Lávus leat válldahagat, golbma váldeceggenmuora, mat dollet lávu ceaggut ja mat dán kapihtalis symboliserejit álgoálbmot metodologijaid váldovuodđojurdagiid. Lávvu-metoda veahkeha oaidnit holisttalaččat álgoálbmot metodologijaid golmma pilára oktavuoda, mat munno kapihtalis leat: 1) sámegiela geavaheapmi (doahpagat ja jurddašeapmi dáid doahpagiid bokte,

teoretiseren ja dutkangaskaoamit), 2) ellon vásáhusat (holisttalaš eallinbirgejupmi, ealáhusat, koloniseren ja Nubbin atnin) ja 3) diehtu (árbevirolaš diehtu, filosofiija, holisttalaš duohtavuođa ipmárdus).

Dán kapihtalis moai maiddáí giddejetne fuopmášumi sámi metodologiijas daidda pioneraide, geat leat dutkan ja/dahje čállán holisttalaččat, čájehan gudnejahttima ja veahkkálasvuođa (eng, reciprocity) ja oassálastán servodahkii. Sámiid álgohistorjjás 1700- ja 1800-loguin hárve bukto ovdan dan áigge sámiid váikkuhus. Dan dihtii lea áigi rievdadit dákkár láhkoneami sámi historjái ja dutkat gálduid sámi geahččanoainnus ja deattuhit joba 400 jagi dassá váikkuhan mearkkašahtti sámi olbmuid rolla historjjás. Dan dihte moai álggahetne čállima Johan Graaniin ja Olaus Sirmain, gean guoktá mearkkašupmi šaddá das, ahte soai čáliiga vuosttas ii-oskkolaš deavsttaid sámegeillii juo 1700-logus sámi perspektiivvas ja manai guhká ovdalgo dakkár deavsttat almmustahttojuvvojedje sudno maŋŋá. Munno mielas maiddáí L.L Laestadius ferte vuđoleappot dutkot ja analyserejuvvot go dán rádjái. Laestadius ánsáža eanet fuopmášumi

sámi dutkanhistorjjás iige dušše beare Laestadius-lihkadusa vuodđudeaddjin ja jodiheaddjin. Laestadius lei áidna sápmelaš iežas áigge, gii čálii njuolga sámegillii. Son maiddái hábmii julevsámegiela čállinvuogi. Mearkkašáhtti lea dat, ahte son lei sakka váikkuheamen sámegiela lohka leavvamii 1800-logus iežas sámegiela oskkolaš girjjiid bokte. Dovddus pionerat leaba Anders Fjellner, gii stuđerii Laestadiusain seammá áigge Uppsala universitehtas ja Johan Turi. Sudno sáhtta atnit sámi árbevirolaš dieđu duodalaš áššedovdin; Fjellner maiddái áhssáža sámi dikten-epihkas ja álbmotepihka hábmemis ja Turi sámi mitalusgirjjálašvuodas. Sudno rolla lea erenoamáš buorre ovdamearka ontologalaš hástalusas álgoálbmotárbevieruid dutkamis: mo duodaštuvvo njálmmálaš diehtogálduid luohtehahttivuohta, jus/go eai gávdno dokumenttat dahje earálahkai muituimerkejuvvon dieđut?

Israel Ruong ja Louise Bäckman leigga vuosttas sámi professorat akademias ja sudno metodologalaš mearkkašupmi lea, ahte soai buvttiiga ovdan ođđa sámi doahpagiid ja holisttalaš sámi áddejumi oarjemáilmmi akademiai. Bäckman čálii innovatiivvalaš dutkamušaid nissonipmiliid birra sámi oskkus. Son ná loktii sámi perspektiivva lassin maiddái nissonperspektiivva sámi dutkamii. Sutnje oktan dehálaš dutkanmetodan lei sámi mitalusaid geavaheapmi .

Ruong čuoččuhii iežas dutkamušain, ahte buot oasis, nugo luonddubiras ja maílmme govva leat čatnasan čavga oktii. Dan ollisvuhtii gullá dieđu ja kultuvrra lingvisttalaš aspekta, mii lea hui relevánta, daningo dat gokčá mánggaid dakkár beliid go historjjáid, njálmmálaš árbevieruid, filosofijaid ja girjjálašvuoda sirdima boahttevuhtii. Ruong deattuhii empiralaš ja historjjálaš perspektiiva seammás, go son gieđahalai dáhtolaččat áige guovdilis áššiid, nugo sámiid politihkalaš áššiid ja dieđalas lágádusaid vuodđudeami dehálašvuoda. Su dutkama ulbmilin lei ealáskahttin ja ođasmahttin sihke sámiid iešmearrideapmi. Sámi filosofa Alf Isak Keskitalo jotkkii professor Ruonga bálgáid čuoččuhemiin, ahte sámit ieža fertešedje vuodđudit iežaset institušuvnnaid dutkamuša, oahpahusa ja kultuarbbi várás. Keskitalo jagi 1974 doallan sáhkavuorru Romssas lea bures olbmuid muittus. Son sáhkavuorustis čielgasit buktá ovdan, ahte dan áigásaš álgoálbmogiidda guoskevaš dutkamis lea ‘eahpedássedeaddu’, mainna son oaivvilda “eahpabalánssa vehádaga ja eanetlogu gaskkas” ja dan ahte oarjemáilmmi akademiat leat guhká mearridan álgoálbmogiid birra dahkkon dutkamuša prioritehtaid, teorijaid ja metodaidd. Keskitalo sáhkavuorru mearkkašii paradigma rievdeami.

Munno kapihtalis máinnašuvvon mearkkašahti sámi jurddašeaddjit deattuhedje sámi áššiid dutkamuša vuodđuduvvat sámi epistemologijai, ontologijai ja árvvuide. Dát pionerat ledje ná ovttas huksemin sámi dieđu lávu ja muddemin árbbi álgoálbmot metodologijaid golmma váldoeggenmuora historjjá čađa.

Gáldu

Porsanger, J. & I. Seurujärvi-Kari 2021. ”The Forerunners of Sámi methodological thinking – Sámi dutkama máttut”. In *Indigenous Research Methodologies in Sámi and Global Contexts*, eds. Virtanen, P.K., P. Keskitalo & T. Olsen, 33–64. Leiden: Brill.

Liŋka artihkkalii: <https://brill.com/view/book/9789004463097/BP000003.xml>